

Stjepan Vukušić, Pedagoški fakultet, Rijeka

UDK 801.612:801.55:808.62, izlaganje 15. listopada 1981. na IV. jugoslavenskoj onomastičkoj konferenciji u Portorožu, primljeno za tisak 20. studenoga 1981.

In diesem Beitrag wird erklärt, wie die allgemeine Entlastungstendenz der westlichen neuštokavischen Akzentuierung der Ikaver von der Akzentuierungsdifferenziation der Hydronimie und Personennamen einerseits und der Appellative andererseits begleitet wird, z. B. *nòvāk*—*nováka* : *Nòvāk*—*Nòvāka*. Diese Fragen sind auch für die Norm der kroatischen Schriftsprache wichtig.

PITANJA I ODGOVORI

O NAGLASKU RIJEČI

VJESNIK, RJEČNIK

Na nedavnom sastanku raznih stručnjaka zainteresiranih za terminološka pitanja razgovaralo se o terminološkim rječnicima nekih struka i o terminološkim rječnicima uopće, ali razgovor se bio na čas prekinuo zbog naglasaka same riječi *rječnik*. Neki od nazočnih lingvista izgovarali su u diskusiji *rjèčnik*, *rječnika*, *rječniku* itd., dakle onako kako svi naglašujemo npr. riječ *vòjnik*. Iznoseno je mišljenje da je takav naglasak neobičan, a ujedno je napomenuto da je u riječi *vjesnik* ista nedoumica. Mnogi smatraju da je uobičajen akcent *rjèčnik*, *vjèšnik*, *rjèčnika*, *vjèsnika*, kako se, navodno, izgovara i riječ *liječnik*. Jedan od sudionika zatražio je od lingvista da kažu kako treba naglašavati riječ *rječnik*.

U naglašivanju riječi *rječnik*, *vjesnik* zaista vlada stanovita pometnja, ali za riječ *liječnik* to se ne bi moglo reći. Ona se ponaša kao sve riječi s dugim ijekavskim jatom pod dugosilaznim naglaskom: izgovaramo li je s dvosložnim jatom, naglasit ćemo *liječnik*, uzmemo li uobičajeniji i znatno češći jednosložni izgovor, s diftonškim jatom, naglasit ćemo *liječnik*. O izgovoru dugoga jata posebno je pisano u 20. godištu *Jezi-*

ka pa se na tome nećemo zadržavati. Očito je dakle da se riječ *liječnik* ne izgovara **ljèčnik*, onako kako mnogi zaista izgovaraju riječi *rjèčnik* i *vjèšnik*, inače bismo dobili izgovor **ljèčnik*, jer se *l i j* u domaćim riječima uvijek stapaju u glas *lj* (u stranima uglavnom također, ali to je već druga tema). Ostaje, prema tome, da vidimo kako se naglašuju riječi *rječnik* i *vjesnik*.

Sigurno je samo jedno: ne izgovaraju se kao *liječnik*, inače bismo morali pisati **riječnik*, **vijesnik* (bez obzira na to izgovarali dugi jat dvosložno ili jednosložno). Akcentuirani rječnici daju razne naglaske, a najveći se izbor nalazi u rječniku Pravopisa iz 1960: *rjèčnik*, *rječnika* i *rjèčnik*, *rjèčnika* i *rjèčnik*, *rjèčnika*, *vjèšnik*, *vjèsnika* i *vjèšnik*, *vjèsnika* i *vjèšnik*, *vjèsnika*. Mislim da su to zaista sve mogućnosti što dolaze u obzir pa će biti dobro da ih razmotrimo.

Neobično je malo što je za *rječnik* dan na prvome mjestu akcent *rjèčnik*, a za *vjesnik* naglasak *vjèšnik*. Za tu razliku nema nikakva razloga, te su dvije riječi po svemu jednake. Napravljene su od pridjeva prema riječima *riječ* i *vijest*, kojima je naglasak nesumnjiv: *riječ* (*riječ*), *vijest* (*vijest*), s nepromijenjenim akcentom u genitivu *riječi*, *vijesti*.

Moglo bi se govoriti o tome da bi izvedenice tipa *rječnik*, *vjesnik* od riječi tipa *riječ*, *višest* morale po tzv. glasovnim zakonima nositi naglasak tipa *rječnik*, *vješnik*, *rječnika*, *vjesnika*, ali ti zakoni imaju vrlo malu vrijednost za suvremenu jezičnu normu. No kako se nekadanji jezični stručnjaci nisu mnogo obazirali na uzus, a »zakone« tzv. historijske fonetike smatrali su svetima, naglasci tipa *rječnik*, *vješnik*, *rječnika*, *vjesnika* stekli su preko rječnikâ i priručnikâ stanovitu poziciju u književnosti, osobito u prijevodima klasičnih episkih i scenskih stihova. Zato (i samo zato, jer čak ni sa stanovišta »historijske fonetike« mladogramatičari nisu baš bili u pravu) te naglaske ne možemo naprosto izbaciti iz standardnoga jezika, ali im valja priznati status tzv. stilske rezerve (npr. za metričke potrebe u jednom žanru stihova).

Naglasak *rječnik*, *vješnik*, *rječnika*, *vjesnika* ima najbolje uvjete za neutralan normativni ortoepski status. U govornome uzusu ima stanovite pozicije, odgovara ustaljenomu pisanom obliku, akustički neće biti stran onima koji su navikli govoriti *rječnik*, *vješnik*, različit je i od riječi kao *vòjnik*, *vojnika*, *šljivik*, *šljivika* (a ta je različitost općenita u govornoj svijesti) i od riječi kao *liječnik* (*liječnik*), također s nepromijenjenim akcentom u kosim padežima (različitost riječi *rječnik* i *liječnik* uvjetovana je, ne po »zakonima historijske fonetike« nego po autonomnome jezičnom osjećaju uzusne prakse, i ponašanjem osnovne riječi *liječ* u usporedbi s riječima *riječ* i *višest*: za razliku od njih, *liječ*/*liječ* mijenja u genitivu akcent u *liječka*/*liječka*).

Ostala je još mogućnost *rječnik*, *vješnik*, *rječnika*, *vjesnika*. S takvim akcentom imali bismo tzv. produženi jat, kao npr. u *vještac* ili Gpl *vjēra*. Činjenica jest da takav izgovor za *rječnik* i *vjesnik* ima priličnu proširenost, ali mislim da ga ipak ne treba preporučivati.

Riječi *rječnik* i *vjesnik* ne pripadaju kategorijama u kojima se inače javlja produženi jat pa to unosi nesigurnost u odnose već stabilizirane u autonomnome jezičnom osjećaju za standardni jezik. Očekivana će posljedica biti da dugosilazni akcent, u kategoriji u kojoj nismo navikli na produženi jat, potakne izgovaranje običnijega dugog jata, a to bi u fonološkome pravopisu zahtijevalo i izmjenu u pismu, tj. da počnemo pisati *riječnik, *vijesnik. Mnogi zaista i izgovaraju u tim riječima dugi jat (naravno, diftonški), dakle izjednačili su ih s tipom *liječnik*, a već smo rekli da to ne bi bilo dobro — vodilo bi daljnjim poremećajima i u ortoepiji i u (orto)grafiji, destabilizirala bi se i sama riječ *liječnik* (ako druge dvije mogu s dugim i produženim jatom, zašto ne bi i ona, dakle da ipak dobijemo *lječnik).

Sabirući sve što je rečeno, možemo zaključiti da prednost valja dati nepokretnomu kratkosilaznomu akcentu *rječnik*, *vješnik* (s time da je samo u Ljd. moguć i pokretni naglasak *rječniku*, *vješniku*, sa statusom kakav imaju u standardnom jeziku drugi takvi lokativi), pokretni naglasak *rječnik*, *vješnik*, *rječnika*, *vjesnika* treba ostaviti u stilskoj rezervi (s vrlo ograničenom sferom uporabe), nepokretni dugosilazni naglasak na produženom jat u izborio si je stanovitu poziciju u razgovornom stilu, i u tom se rangu može tolerirati (ali ne i više od toga!), a dugosilazni naglasak s dugim jatom već je na svakoj razini izvan norme.

Napomenimo još na koncu da se i u riječi *cjenik*, *cjenika* čuje katkad dugosilazni akcent, no znatno rjeđe nego u riječima *rječnik*, *vjesnik* i bez usporednih oblika s kratkosilaznim akcentom. Stoga mislim da s tom riječi valja i drugačije postupati: nema razloga da se za nju »prizna« bilo kakav drugi naglasak osim navedenoga, s bilo kakvim statusom.